

Rádió és zenekara

Bevezető

Az európai zenetörténet sajátos teremtménye a szimfonikus zenekar. Úgy is, mint a majd félezer éves zenei fejlődés szüntelenül gazdagodó hangszköze és egyúttal ihlető ereje, de úgy is, mint minden alkotói korszak legmeghatározóbb letéteményese, megkerülhetetlen tükre. Az orgona uralkodó évszázadai után a 18. század derekától bizonyos, hogy a legegységesebb zenei megszólalás már megkerülhetetlenül a szimfonikus zenekaroké, rendre új- és új távlatokat nyitva zenei műfajoknak, kifejezéseknek, az emberi lélek megannyi rezdülése megjelenítésének. Vannak (és értelemszerűen lesznek is) hatalmas alkotók, akik utolérhetetlen természetességgel és harmonikus könnyedséggel játszanak rajta, s vannak zsenik, akik vízióikat megjelenítve már-már szétfeszítik harmóniai, akusztikai, sőt technikai lehetőségeit is, hogy aztán később, újabb zenei ízléssel, tudással és előadói talentummal ismét csak a legtermészetesebb hangszernek hallhassuk a nagybetűs Zenekart. Mindenhol, mindenkor és minden műfajban.

És mert ebbe a sodró és rohamosan bővülő egyetemes zenei kultúrába, mint valami vízvázaló lépett be a 20. század elején a rádiózás technikai, de még inkább határtalan távlatokat nyitó szellemi világa – a zenekari fejlődés útjai is visszavonhatatlanul vettek új irányt. Mert tagadhatatlan tény, hogy a hangrögzítés és hangtovábbítás találmánya alapjaiban rengette meg a zenei világot, visszavonhatatlanul épült be egész rendszerébe, legbensőbb lelkébe. Mindent megváltoztatott ami zene és ember, előadóművészet és társadalom sokezer éves kapcsolatában addig rejtőzött: a megismételhetőség, a visszajátszás megszüntette a zenei előadás egyszerűségének eladdig mitikus legendáját, visszavonhatatlan nyomot hagyott a művészi tudás minden rezdülésén, miközben szinte felfoghatatlan méretűvé tágította a muzsika hallgatásának, megismerhetőségének határait. A rádió intézmények Európa-szerte pillanatok alatt váltak a legnagyobb zenei fogyasztókká, s egyúttal – szükség- és értelemszerűen – megkerülhetetlen „zenegyártó” alkotó műhelyekké.

A rádiózás és zene szimbiózisa máig szétválaszthatatlan, önálló zenei szakmaiságával éppúgy, mint tartalom-hordozó képességével, közvetítő erejével. Szinte nincs is

Szirányi János

olyan rádióprogram, amely mondanivalóját, szolgáltatásait ne valamilyen jól kiválasztott, megcélzott hallgatóságának „kedves” zenei folyamonn juttatná el. A rádiózás azonban, amellet hogy mérhetetlen „étvágyával” valószínű zenei piacot generált, nem csak beépült nemzetének, társadalmának zenei közéletébe, hanem egyenesen legfőbb és megkerülhetetlen zenei intézményévé is nemesült. Egyaránt vált a legnagyobb koncertpódiummá, legjelentősebb mecénássá, a zenekari kultúra sajátos kiterjesztőjévé és nem utolsó sorban a zenei ismeretterjesztés leghatásosabb fórumává. Ezt bizonyítja közel százéves története, és hitem szerint máig ez jelenti a média közszolgálati létezésének egyik, ha nem éppen legfőbb ismérvét. Így talán megbocsátható, ha a magyar rádiózenekar megszületésének és magasra ívelő fejlődésének (sőt jelenlegi, oly méltatlannak látszó) történetét ezen rendíthetetlen „elfogultsággal” szemlélem és próbálok felvázolni.

Előzmények

Az tény, hogy önálló rádiózenekarunk megalapításának dátuma (1943. ősz) majd két évtizeddel későbbre esik, mint a fejlettebb nyugat-európai rádiók zenekarai legtöbbjének születési napja, másfelől viszont Budapest majd mindegyik rádiót megelőzte zenekar-közvetítési programjaival. Ugyanis Puskás Tivadar zseniális találmánya, a Telefonhírmondó már 1893. februárjában megszólalt, s a Millennium évétől kezdve, amikor már közel hatezer előfizetővel rendelkezett, esténként rendszeresen adott élő közvetítéseket az Magyar Királyi Operaházból. Később közvetlen kapcsolatot

építettek ki az új Zeneakadémiával, a Nemzeti- és Király Színházakkal, s nem utolsó sorban jónéhány budapesti kávéházzal, étteremmel – rendszeresen közvetítve teljes operafelvonásokat, filharmonikus hangversenyeket, vagy éppen jeles katona- és cigányzenekari programokat. A vételi hálózatok rohamos fejlődésének köszönhetően Magyarországon szinte elsőként ismerkedhetett meg a hallgatóság az élő zenei, legtöbbször zenekari hangverseny-közvetítések élményével. S bár a Telefonhírmondó szolgáltatásának még a 30-as évek derekán is közel tízezer előfizetője volt, 1925-től az „éter” rádiózás itthon is átvette vezető „média” szerepét.

A Rádióban december 1-jén este nyolc órakor, a méltató ünnepi beszédekkel követően csendült fel az első stúdióhangverseny – kis kamarazenei összeállítás a magyar zene évszázadaiból, régi daloktól Bartók Allegro Barbarójáig. A heti 50 órányi adásidő már ekkor is főként élő zenei adásokból állt, hol a Rákóczi úti kis stúdióból, hol pedig – a rohamosan kiépített vonalakon – a főváros és az ország egyre több helyszínéről. Csak adalékként: 1926. március 3-án már Bartók Béla is adott szólóestet a stúdióban, míg az első „gramfon adás” március 13-án hangzott el. Májusban – igaz nagyon bezúfolódva a kis stúdióba – egy 34 tagú kisczenekar tolmácsolta Kacsóh Pongrác János vitézét, amit pár nappal később Mozart Színigazgatójának komplett stúdió előadása követte, alig egy esztendő múltán pedig nagyszabású zenekari Beethoven-émlékesteket rendezett a Rádió a Zeneakadémián és az Operaházban – már Dohnányi Ernő vezényletével.

1935-ben, a Rádió útra bocsátásának 10. évfordulóján tovább érett egy saját zenekar szükségességének a gondolata – elkészült a pompás akusztikájú zenekari stúdió, a 6-os (tervezője a később Nobel-díjassá lett Békessy György), rögvest otthont adva az Operaház zenekarának, elsőként Rajter Lajos vezényletével. Szeptemberben aztán, a Nemzetközi Liszt-év nyitányaként Budapestre figyelt a világ: a Magyar Rádió Európa-hangversenyét a kontinens és Amerika majd mindegyik jelentős rádióállomása egyenes adásban közvetítette. A zenekart Dohnányi vezényelte, közreműködött Báthy Anna és Bartók Béla – a műsorban felcsendült a Tasso, a Haláltánc, majd dalok következtek végül a XIV. magyar rapszódia zárta az estet.

A 6-os stúdió akusztikai próbáin Dohnányi Ernő és Békésy György

Döntő jelentőségű, hogy nagyszerű muzsikusok irányították a zenei programokat: elsőként Kern Aurél, majd 1931-től Dohnányi Ernő – megnyerve a hazai előadóművészi élet színe-javát, és bemutatva a magyar zene romantikus alkotásait éppúgy, mint az új hangját kereső fiatal zeneszerző nemzedék legfrissebb termését. Szinte valószínűtlenül nagy a mindennapi élő adásokban pár esztendő alatt foglalkoztatott muzsikusok száma, a legjelentősebb művészekről a szórakoztató zenei műfajok képviselőiig, szimfonikus zenekarainktól, hivatásos kórusainktól és öntevékeny dalárdáinktól a legkülönbözőbb kamaragyütteseken át a divatos szalonzenekarokig.

A pontosan nevesített dokumentumok szerint ez időben a Magyar Kir. Operaház 66 tagja mellett fellépett közel 120 magánénekes, 90 zongoraművész – köztük a legelismertebbek (pl. Bartók, Dohnányi, Stefániai Imre, Kentner Lajos, Kabos Ilonka, Székely Arnold) éppúgy, mint a jövő tehetségei (Farnadi Edit, Fischer Annie, Földes Andor, Ungár Imre) –, majd hetven hegedűművész, több mint húsz csellista, tucatnyi vonósnégyes, kamarazenei együttes, valamint a legkülönbözőbb hangszerek szólólistái.

De mindemellett óriásivá nőtt a napi műsorok saját „zenekar-igénye”, amit 1936-tól jórészt a tipikusan rádióra szakosodott, minden zenei műfajban otthonosan mozgó, remekül képzett (és jó kottaolvasó!) muzsikusokból álló Szalonzenekar volt hivatott ellátni, leggyakrabban Bertha István és Polgár Tibor vezetésével. Egyre növekvő létszámban – a harmincas évek végén már kb.

30 főből állt az állandó tagság –, nagyobb műveknél persze sok külső kiegészítővel.

Az első alapítás

Ennek a kiváló zenekari magnak felnőtte, azaz igazi – akkor 70 fős – rádiózenekarrá válásához a végső lökést Dohnányi Ernő kezdeményezése adta meg 1943 őszén. A magyar zenekultúra legmagasabb színvonalú képviselőjének szándékával – megszerezve a kormányzati döntéshozók támogatását is – „zenekar alapító” hangverseny-sorozatot indított útjára a Városi Színházban (akkor a Magyar Művelődés Háza), immár a Rádióélet (A Magyar Rádió hivatalos műsorújsága) tanúsága szerint is Rádiózenekar néven. Az első hangverseny közvetítése 1943. október 7-én 19 óra öt perckor kezdődött. Dohnányi Ernő vezényelt, zongorán Károlyi Gyula működött közre. A program Liszt: Les Preludes, Chopin: f-moll zongoraverseny, Dohnányi: Szimfonikus percek, végül Csajkovszkij: V. szimfónia. Az újság következő száma már képes beszámolóban méltatta a hangverseny és a zenekar alapítás jelentőségét, a képeken pedig láthatók a zenekar tagjai (közülük többen a háború után is vezető muzsikusai maradtak az együttesnek), Dohnányi ünnepése, de az is, hogy a bemutatkozót – családjával együtt – jelenlétével tisztelte meg a Kormányzó is. Dohnányi nem kis meglepetéssel nyilatkozta, hogy immár, a zenekari muzsikusok közel két évtizedes kiváló együttműködése beérett. „Életre kel a rádió egy régi terve és nagy sikerre hivatott újítása is. Ünnepi kül-

sőségek között, a forró siker jegyében zajlott le a Rádiózenekar nyilvános bemutatkozása.”

Véglegessé vált, hogy azt a szerzeágazó és meghatározó zenei feladatot, amely a Rádió hivatása és kötelessége – beleértve a napi hangversenyeket, az új művek bemutatóit és a harmincas évek végén már elkezdődött hangfelvételi megőrkítések – immár saját zenekara tudja ellátni.

A sorozat második koncertjére november 11-én került sor – ekkor Sergio Failoni vezényelt és a világhírű hegedűművész, Martzy Johanna működött közre. A program lélegzetelállítóan volt monumentális: Weber Oberon nyitányát Beethoven Hegedűversenye követte, majd szünet után Richard Strauss Don Juanja és Muszorgszkij Kiállítás képeinek Ravel hangszerelte ciklusa csendült fel, jelezve, hogy nem csak megszületett az új zenekar, de máris a legnehezebb zenei feladatok megoldására is képes.

A folytatásba azonban beleszóltak a történelmi események. A história 1943 karácsonján még feljegyzett a zenekarról egy nagyszabású könnyűzenei programot Bertha István, Friedl Frigyes és Vincze Ottó vezényletével, de ezt követően, a '44-es német megszállás miatt már elmaradtak a további nyilvános fellépések. Mindenesetre – a műsorújság tanúsága szerint – ettől kezdve a Szalonzenekart végleg felváltotta és gyökeret eresztett a Rádiózenekar elnevezés. A háború zaja viszont egy időre elnyomta a rádiózene hangját, a műsorokban a politika lett hangosabb. A zenekar újraindítására is jó egy esztendő kellett várni, hogy aztán fényesen ívelő pályája majd méltón igazolja az alapítók előrettekintő szándékát.

Az újraindítás

Még javában folytak a harcok a főváros felszabadításáért, amikor, 1945. január 25-én a Budapesti Nemzeti Bizottság az alábbi utasítást adta ki: „... ezennel meghatalmazzuk dr. Ortutay Gyulát, hogy a rádió s a Magyar Távirati Iroda vezetését haladéktalanul átvegye, ott a szükséges munkákat elvégeztesse.” A demokratikus újraindítás lelkesültsége magával ragadta a zenei élet színe-javát is. A Zenei Osztály új vezetője, Lajtha László Ferencsik Jánost és Polgár Tibort kérte fel a zenekar újraszervezésére, de a romeltakarító és újraindító munkából – többek között – máris olyan muzsikus-kiválóságok vették ki részüket, mint Tátrai Vilmos, Lehel György, Vásárhelyi Zoltán, vagy a fiatal hazai zenetudomány jeles „is-

meretterjesztői” közül Szabolcsi Bence, Molnár Antal, Bartha Dénes és Várnai Péter. A Rádió 1945. május 1-jén délben szólalt meg újra: „A demokratikus Magyarország szíve szólal meg a magyar rádió hangjában. Az első igazán szabad május 1-jei ünnepen újból beléptünk a felszabadult Európa nagy kultúrközösségébe.” (Csorba János, Budapest polgármestere) Az emelkedett hangulatot az új Rádiózenekar, Ferencsik János karmesteri intésére, a Himnusz és Beethoven III. Leonóra nyitányának emlékezetes eljátszásával tette teljessé. Ettől a pillanattól kezdve fergeteges évek, évtizedek következtek a rádió zenei szárnyalásában, a zeneközvetítő és ismeretterjesztő munkában éppúgy, mint zenekarának, s rövidesen életre hívott többi zenei együttesének életében. A vezetés egyértelműen állt ki a zenekar alapvetően fontos, sokoldalú és nélkülözhetetlen rádiós szerepvállalása mellett, pontosan kijelölve legfőbb funkcióit is a műfaji sokoldalúságtól a fiatal muzsikuskok felkarolásáig, vagy éppen az új magyar zene bemutatásától a zeneirodalom remekeinek magas színvonalú interpretálásáig. És a heti 2-3 (!) élő zenekari megszólalás mellett elkezdődtek a nagyléptékű rádiós stúdiófelvételek is, a rádió zenei archívumának mondhatni, felépítése.

Már az első esztendő megmutatták, hogy a zenekar páratlanul sokszínű repertoárjában milyen óriási szerep jut az új magyar zene megjelenítésének, és azt, hogy milyen gazdag is ez a Bartók és Kodály utáni zeneszerző generáció jelentős tehetségeiben. Csak ízelítőül néhányan az új, vagy éppen újra „felfedezett” szerzőkből: Lajtha László, Szervánszky Endre, Járdányi Pál, Weiner Leó, Kadosa Pál, Ránki György, Jemnitz Sándor, Kósa György, vagy a valóságos muzsikuskok-polihisztor, Polgár Tibor. És 1946-tól már káprázatos a bemutatkozó vendégkarmesterek és szólisták sora is. Íme önkényes válogatásban néhányuk a korabeli műsorlapokból: Fricsay Ferenc, Lukács Miklós, Somogyi László, Bródy Tamás, Komor Vilmos, Kórodi András, s a szólisták közül: Böszörményi Nagy Béla, Kentner Lajos, Gertler Endre, Serly Tibor, vagy Zathureczky Ede. De pompás volt az énekesek választéka is, Báthy Anna, Orosz Júlia, Rösler Endre és Székely Mihály a legkülönbözőbb oratórium- és operakoncerteken szinte mindennapos vendégei lehettek a zenekarnak. És – amíg lehetett – jöttek a külföldi művészek is, elsőként említve az Operaházunkhoz szerződött Otto Klemperert, de hallhatta a közönség a zenekar élén Constantin Silvestri, Arthur Bliss, Stock-

holmból Garaguly Károly fellépését is. 1947-ben Ferencsik vezényletével Böszörményi Nagy Béla Magyarországon is bemutatta Bartók III. zongoraversenyét, de akkortájt a klasszikusok mellett még bőven lehetett játszani a mikrofon előtt Bruckner, Mahler, Sztravinszkij, sőt Gershwin műveit is.

Új együttesek

Az 1948-as politikai „fordulat éve” a Rádiót sem hagyta érintetlenül, elkezdődtek az önkényes tisztogatások, letiltások, átrendeződések (már '47-ben Lajtha Lászlót Kókai Rezső váltotta a Zenei Osztály élén), miközben a lendületes, új zenei együtteseket alapító „elkesültség” tovább folytatódott. Egy esztendővel később a remek rézfúvós Zsoldos-fivérek, Ernő és Imre vezetésével – az egykori Szalonzenekarra emlékeztetően – útjára indult a Táncczenekar, ezt követve Rácz Zsiga és a még alig 25 esztendőes Lakatos Sándor prímások 12 taggal létrehozták a Rádió népi zenekarát, majd 1950-ben Székely Endre és Heltay László irányításával megalakult az ország első professzionális nagykórusa, a Rádióénekkar. (Unikális történetként: az intézmény művészegyütteseinek sorában – kiszolgálva az egyre kelendőbb rádiószínházi produkciókat – Láthatatlan színház néven még egy rövid életű saját színtársulatot is alapított!) De az évtized fordulóján voltak változások a zenekar belső életében is: Tátrai Vilmost Ney Tibor és Ország Tivadar váltották a koncertmesteri székben, a vezető karnagy pedig Ferencsik Jánost és Polgár Tibort követően, 1951-től Somogyi László lett.

Az egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy a hazai zenei élet újraszerveződésének sorában rádiós funkcióikon túlmutatóan is meghatározóan fontos szerepet kaptak és játszottak ezek az együttesek. Kialakult az ország egyenrangúan kezelt, de eltérő típusú feladatokat teljesítő, egymást mintegy kiegészítő három „első osztályú” szimfonikus zenekarának státusza – Állami Hangversenyzenekar, Operaház zenekara (hozzá csatlakozóan a Filharmóniai Társaság zenekara), valamint a Rádiózenekar –, és a magyar kórushagyományokból táplálkozó, de jószerivel öntevékeny szerveződésű Budapesti Kórus mellett itthon is megszületett az első magasán képzett, hivatásos oratórium-kórus. Akkoriban nagy átjárhatóságuk okán – a Rádiózenekar tagjai szinte minden zenei stílusban otthonosan mozogtak – csak a Rádióon belül vált lehetségessé a könnyedebb zenei műfajok – operett, szimfonikus könnyűzene, szórakoztató- és

táncczene jazz, népi zene stb. – bármely változatának igényesen „mikrofonképes” megszólaltatása.

Azok az ötvenes évek

Az évtized végén azonban, az egyre erősödő szovjet zenei befolyás mellett, érlelődött egy súlyos művészetpolitikai fordulat is. Annak rossz és jó oldalával együtt. A zsdanovi szocialista-realista elképzelések durva szelektálást, cenzúrát és alkotói igazodást eredményeztek, különösen az új zene formalistának bélyegzett repertoárjában – még megtrikvíva az orosz-szovjet zene nagyjainak, Prokofjevnek és Sosztakovicsnak a műveit is. Ugyanakkor meghökkenően nagyszerű szólistáik – pl. Ojsztrah, Oborin, majd Richter – bemutatkozása ihlető élményt nyújtottak nemcsak a nagyérdemű, hanem a muzsikuskok számára is. A személyi kultuszt dicsőítő „kötelező” kantátákon és a szimplifikált stílusú, szocialista divertimento-zenén túl azonban a zenekar számára ezek az évek is a szakmai „erőgyűjtést” és zenei gazdagodást jelentették. Többek között jött vezényelni Anoszov, Rossi, Abendroth és Ancerl, voltak jeles ősbemutatói Ránki Györgynek, Szabó Ferencnek, Szervánszky Endrének és 1952-ben revelációként hatóan a fiatal Sugár Rezső, Hunyadi évfordulóra komponált, nagyszabású Hősi énekének. 1951-től – immár kilépve a 6-os stúdióból – rendszeressé váltak a zeneakadémiai fellépések, '52-ben pedig lengyelországi meghívásra lezajlott az első külföldi turné is. Ekkor Somogyi László mellett már alkalmanként Lehel György is dirigálta az együttest. (Lehel '47 óta vett részt a Rádió zenei munkájában, évekig, mint zenei főszerkesztő.) Egyértelművé vált, hogy a „stúdiózenekarnak” egyben kiemelkedő tudású „koncertzenekarrá” is kell válnia, hiszen, a közönség előtti szakmai megmérettetés mindenkorai éltető ereje a zeneművészetnek.

És még egy sajátos érdekesség: ezekben az években a zenekar amolyan „próba-hangszerként” részt vett a Zeneakadémia fiatal karmesterjelöltjeinek vizsgáin – hogy csak megemlítsük Borbély Gyula, Kertész István, Kulka János, vagy éppen Szalatsy István és Vavrincz Béla sikeres bemutatkozását. Aztán '54-ben jött Richter a felejthetetlen Csajkovszkij-tolmácsolásával (vezényelt Komor Vilmos), majd egy évre rá a Bartók-évforduló, végre szabad utat adva legnagyobb alkotásai – pl. a Cantata Profana, Csodálatos mandarin, III. zongoraverseny (ezúttal Fischer Annie tolmácsolásában) – újrafelfedezésének. 1956 zenekari élete is

fontos zenei emlékezések – Mozart és Liszt művészetének rádiós megünneplése – köré szerveződött, jól bizonyítva, hogy milyen nagy szakmai erő is rejlik abban, hogy a rádiózás egyszerre képes integrálni érték-közvetítő, ismeretterjesztő és élő zenei lehetőségeit.

Ezek az évek hoztak még egy fontos zenei együttes-alapítást. Felváltva a Rádió gyermekkori feladatait addig – Kodály által is nagyra értékelt színvonalon – ellátó Andor Ilona vezette, de mégis csak külsős iskolai kórust, két fiatal karvezető, Botka Valéria és Csányi László, teljessé téve zenei együtteseinek körét, 1954–55 fordulóján életre hívták a Rádió Gyermekkorusát.

A zenekar „harmadik” korszaka

E vázlatos áttekintésnek nem tiszte értékelnéni azokat a politikai eseményeket, amelyek 1956-ban olyannyira megrázkódtatták a Rádió életét is, és azokat a folyamatokat részletezni sem, amelyek az intézmény további életét meghatározták. Itt most eleget vélem leszögezni azt, hogy mindaz a tudatos és nagymértékben „zenepárti” szerveződési fejlődés, ami az intézményen belül az 1957-es újrakezdéstől végbement, szinte évtizedekre kijelölte a zenekar fejlődésének magasra ívelő pályáját. A Rádió mindenkor legfelső vezetése rádió-szakmai érdekből és zenepolitikai meggyőződésből egyaránt, a zenei igazgatás hitével és elkötelezettségével támogatta zenei együtteseinek a lehetőségei szerint legmagasabb szintű működtetését.

Az újjáalakult zenei osztály néhány esztendő alatt főosztállyá növekedve (vezetője Faludi Rezső), szakmai szerkesztőségei mellett nagy önállósággal (titkársággal és nemzetközi kapcsolatokat építő szakemberekkel) rendelkező szervezetként irányította zenekarának irodáját (vezetője Vermes István). Az énekkar és gyermekkorus munkáját – talán személyi adottságok okán is – közvetlenebb főosztályi irányításban vezették. Azonban a hangverseny, turné és felvételi tervek mindvégig egységes szerkesztőségi rendben készítették, és valósították meg.

Somogyi László a forradalom után elhagyta az országot, így '57-ben előbb Bródy Tamás, majd ('89-ben bekövetkezett haláláig) Lehel György lett a zenekar vezető karmestere (1964-től igazgató karnagya). Miután a zenekarnak ezekről az éveiről Boros Attila kitűnő könyvében (Muzsika és mikrofon – Zeneműkiadó, 1985) szinte minden fontos történést elolvashatunk, a továbbiakban itt már csak néhány kiragadott, vélemény-

Charles Münch – Amikor még világsztárok dörögáltak a Rádiózenekart

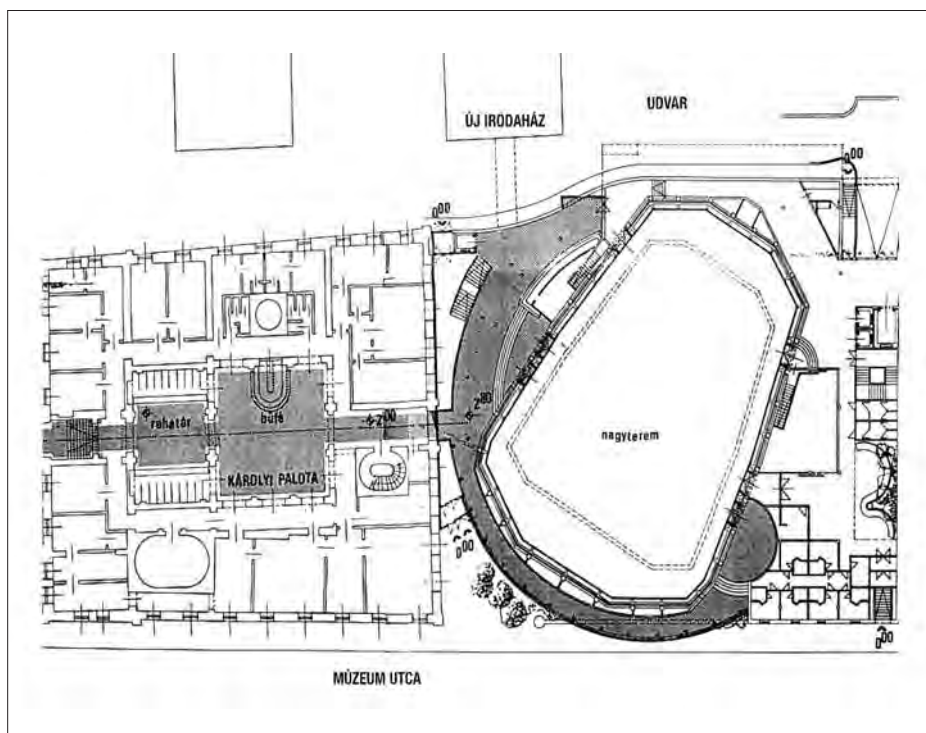
nyem szerint jellemzően meghatározó jelentőségű tényre hívom fel a figyelmet.

1958 tavaszán lezajlott az együttes első Nyugat-európai – Párizs, Brüsszel (Világkiállítás) – turnéja, Lehel György és a vendégként társuló Lukács Miklós számára is emlékezetes sikerrel. (Lajtha: VII. szimfónia, Bartók: Két kép, Concerto, 3. zongoraverseny, Kékszakállú herceg vára).

A Rádiózenekar következő éveinek munkássága egyben a magyar zeneszerzés története is. Nagy tehetségű szerzők eseten-

ként korszakos jelentőségű alkotásainak sora. Önkényesen válogatva: Szokolay Sándor: A tűz márciusa, Hegedűverseny, Szöllősy András: Concerto, Maros Rudolf: Öt zenekari darab, Petrovics Emil: C'est la guerre, Lysistrata, Lendvay Kamilló: Hegedűverseny, Durkó Zsolt: B-A-C-H epizódok, Halotti beszéd. A későbbi évekből – csak példaként: Balassa Sándor: Kassák requiem, Decsényi János: Öt Csontvárykép, Vajda János: Barabbás...

És megállás nélkül következtek a külföldi turnék – Európa szinte valamennyi országában, az USA-ban három alkalommal, de éppúgy visszatérően Kelet-Ázsiában, Japánban, vagy Dél-Amerikában – szerte az egész világon. Az impresszáriók javaslatára (sajnos?) Budapest Symphony Orchestra néven bevezetett zenekar nemcsak hogy rendre valóságos nemzeti sikereket aratott, hanem bemutatóival mindannyiszor mintegy jószolgálati követként öregbítette a magyar zeneszerzés hírét is. Sok magyar zeneszerző éppen a Rádiózenekar jóvoltából tudott nemzetközi elismertséget szerezni. Ugyanakkor megszámlálhatatlan a jeles vendégkarmesterek, szólisták, énekesek sora is, akik – gyakran ismétlődő rendszerességgel – felléptek a zenekarral. Nem túlzás állítani, hogy az együttes hívására – ezekben az időkben a határokat még nagyon is korlátozó vasfüggöny ellenére – a világ zenei élvonalának szinte minden jelentős művésze (csak a karmesterek közül megemlítve Stokowskit, Abbadot, Barbirollit,

Az új nagyzenekari stúdió terve, amely csak álom maradt

Gardellit, Kletzkít, vagy Charles Münch-t megfordult Budapesten.

A '70-es évek derekától a zenekar egyre jelentősebb helyet kért magának a hazai koncertéletben, megszokott zeneakadémiai bérleti hangversenyein túl, intenzíven keresve a saját rendezési, megjelenési lehetőségeit (Csepeli Munkásotthon, Magyar Nemzeti Galéria, Olasz Kultúrintézet, majd a felépült Budapest Kongresszusi Központ, Művészetek Palotája). Nem titkolható, hogy ezt a „küzdelmet” jórészt a kényszer szülte – a Magyar Rádió (talán Európában egyedülként!) a mai napig nem sikerült felépítenie egy korszerű, a közönség befogadására is alkalmas nagyzenekari stúdiót...

És ami még maradandóan, mintegy a magyar zene krónikájaként fémjelzi a zenekar útját, az a sok ezernyi rádiófelvétel és több mint száz lemezfelvétel. Az a nemzeti zenei archívum, amelyet nem lehet eléggé megbecsülni, s amelyre a kortársaknak, de az utódoknak is a legnagyobb féltéssel és értéssel kötelező vigyázniuk.

Utóhangok

A nyolcvanas évek végétől a zenekar irányítási és szakmai útján is – időnként hektikus történések formájában – jelentős változások vették kezdetét. A rendszerváltás éveit – beleértve a „médiaháborút” küzdelmeit, a médiatörvény megalkotását, a közmédia új státuszának és működésének életbe lépését, s az egész plurális médiarendszer kialakulását – máig tartóan változtatták meg a rádiózás irányítási rendszerét, szervezetét, gazdasági lehetőségeit és egész közszolgálati filozófiáját. És ebben

a folyamatban – úgy tűnik – jelentősen sérült, sőt bizonytalanná vált a zenei együttesek intézményi helyzete.

Lehel György utódlása – Ligeti András igazgató karnagyi kinevezése – egybe esett több rendszerváltó történéssel, következménnyel. Az Országos Filharmónia, a Nemzetközi Koncertiroda és a Hungaroton majdnem-megszűnései okán immár az önálló hangversenyrendezés mellett, az együttesek külföldi menedzselését is saját kézbe kellett venni, miközben folyamatosan csökkentek a hanglemez kiadási és stúdió felvételi felkérések. És fogyni látszottak a Rádió belüli elkötelezettségek is, sőt '93 elejére belső vezetői viták is rontották az együttesek szakmai és lelki állapotát. A kudarcokból végül egy sikeres „húszárvagással” sikerült kirántani a muzsikustestületeket: Vásáry Tamás főzeneigazgatói megnyerésével, Strausz Kálmán kórusvezetői és Thész Gabriella önálló gyermekkórus irányítói kinevezésével – annak ellenére, hogy közben a Rádió strukturális modellváltásából fakadóan az együttesek szervezeti-irányítási rendje is többször megváltozott – szakmai fejlődésük töretlenül folytatódhatott. Miközben, kiváltképp a részvénytársasági működés és finanszírozás következményeként, jól látszottak a súlyos fenntartói „repedések”, a média közszolgálati értelmezésének lényeges megváltozása. Eleinte csak az hangzott el, hogy nincs elég pénz az együttesek működtetésére, aztán az is, hogy a közrádió nem lehet „jótékonykodó” mecénás (pl. a magyar zeneszerzés „eltartója”), végül legújabbban, hogy a zenei együttesek léte

tulajdonképpen idegen a rádiózás alapfeladataitól.

A pénzügyi források hiányát a '90-es évek végétől még részben lehetett pótolni az Országgyűlés célzott költségvetési támogatásával, de úgy tűnik, ez ma már nem akadályozhatja meg azt a szakmai és fenntartói folyamatot, amelynek eredményeképpen megszűnt az ország legjelentősebb oratóriumkórusa (a leépítések eredményeképpen ugyanis a korábban közel 70 tagú Rádióénekkar ma már csak negyvenvalahány főt számlál), a zenekar fellépései pedig többségükben már csak szakmailag értékelhetetlen üzleti vállalkások. Az intézmény vezetése mintha nem hinne a média zenei közszolgálatának jelentőségében, a Rádió a magyar zenei élet egészében betöltött hivatásában és kötelezettségeiben, de legfőképp a zenei értékeremtés semmivel nem pótolható fontosságában. Persze valóban igaz, és tudni lehet: magas szellemi értéket teremtő zenei együtteseket tisztán üzleti alapon működtetni – bár a források és támogatások rendszere nagyon különböző lehet – eddig még talán sehol a világon nem sikerült. Ugyanakkor, amíg egy-egy zenekar, énekkar, vagy éppen gyermekkórus szakmailag és erkölcsileg, sőt egész létében igen rövid idő alatt leépíthető, mondhatni „amortizálható”, addig nemzeti értékeink majdnem újraalapítása és felépítése évtizedek szakmai küzdelmét és befektetői szándékát igényli. Talán a Magyar Rádió esetében is érdemes lenne még újragondolni...

Szirányi János

A közszolgálati rádió jelentősége a német kultúrában és zenekari életben

A német rádióknak és együtteseinek fejlődéséről, azoknak a zenekultúra terén mind a mai napig elfoglalt különleges szerepéről intenzív képet ad a történeti visszatekintés.

Az első alapítási hullám

Az 1923. október 29. este nyolc óra, bizonyára legrégebbi német rádió-együttes születésének óráját jelöli. Ezen a napon közvetített a Berlieni Rádió első ízben élőzenei koncertet, és ez jelentette a döntő kezdeményező lépést egy szimfonikus rádiózenekar, ebben az esetben a mai

Rundfunk-Sinfonieorchester Berlin (RSB) megalapításához. A kezdeti – még áttekinthető – napi adásidőben az élő- és lakklemezzel lejátszott zene váltakoztak egymással. Az adásidő bővülésével azonban nagyon hamar megnőtt az igény egy állandóan rendelkezésre álló zenei repertoár iránt.

1924 tavaszától kezdve a további német rádióadók beindulása elősegítette rádió együttesek létrehozását Németországban, sőt a mai MDR (Mitteldeutscher Rundfunk) Sinfonieorchester Leipzig megalapítása már 1915-re tehető. De nemcsak zenekarokat, hanem saját kórusokat is alapítottak a

rádióállomások. A berlini énekkar, ma Rundfunkchor Berlin, már ugyancsak 1925-tavasza óta megkezdte működését.

A rádiózenekari muzsikuskoknak és kórustagoknak kezdetektől fogva széles és naponta változó repertoárt kellett magas szakmai szinten birtokolniuk, amit extrém rövid próba- és előkészítő idő után mindig élőzenei műsorban közvetítettek. Minden korszakot felölelő hangversenyek, operák, operettek, oratóriumok, énekesek és hangszeres szólisták kísérete, kamarazene, de hangjátékok zenéje is a speciális rádióműfajú együttesek természetes feladatkörébe tartoztak. Megfelelő stúdiókat,